

DOI: [10.32702/2307-2105-2019.7.31](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.7.31)

УДК 336.71

Н. Г. Фатюха,

*к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Національний університет «Запорізька політехніка»*

ORCID: 0000-0002-1026-6713

Т. А. Гришунова,

магістрантка, Національний університет «Запорізька політехніка»

ORCID: 0000-0002-0218-1744

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЇ ДОХОДІВ БАНКІВСЬКОЇ УСТАНОВИ

N. H. Fatiukha

*Candidate of Economic Science, associate professor, associate professor of department of finances,
banking and insurance University "Zaporozhye Polytechnic"*

T. A. Grishunova

6th year master student, National University "Zaporozhye Polytechnic"

MAIN APPROACHES FOR DEFINING AND CLASSIFICATION OF INCOME OF THE BANKING INSTITUTION

У статті розглянуто основні підходи щодо визначення та класифікації доходів банківської установи, які визнані банком, від здійснення банківської діяльності згідно із Законом України «Про банки і банківську діяльність» та від іншої діяльності, що здійснюється відповідно до законодавства України, з метою відображення їх у фінансовій звітності, які слід розглядати як доходи, отримані в результаті операційної, інвестиційної та фінансової діяльності банку. Для визнання доходу банк застосовує п'яти крокову модель аналізу: ідентифікувати договір; ідентифікувати окремі зобов'язання до виконання в межах укладеного договору; визначити ціну договору; розподілити ціну договору між зобов'язаннями до виконання; визнати дохід, коли (або в міру того, як) виконується зобов'язання до виконання. Розглянуто підходи різних науковців щодо тлумачення поняття «доходи банку», що дозволило розглядати їх з двох точок зору: як сукупний результат від здійснення банком різного виду операцій та від змін в балансі активу та пасиву. Виокремлені основні завдання доходів банку, які полягають в наступному: основна частина доходів банку спрямовуються на покриття витрат, які пов'язані з банківською діяльністю, таким чином забезпечуючи самоокупність операцій банку та частина доходів банку становить основу для формування чистого прибутку, за рахунок чого формуються фонди та резерви, необхідні для зниження можливих ризиків та самофінансування розвитку банку в довгостроковій перспективі. Виділено ряд класифікаційних ознак доходів банку: процентний дохід, комісійний дохід, дохід від торговельних операцій, інші банківські та небанківські операційні доходи.

Слід відмітити, що доходи банку піддаються впливу широкого спектру різних чинників, як зовнішніх, так і тих, на які банк може здійснювати певний вплив (внутрішніх). Банківська установа зобов'язана враховувати як мінімум ті фактори, від яких залежать базові структурні елементи: процентний, комісійний дохід та результат від проведення торговельних операцій.

The article deals with the main approaches to the definition and classification of revenues of the banking institution that are recognized by the bank from the implementation of banking activities in accordance with the Law of Ukraine "On Banks and Banking" and other activities carried out in accordance with the legislation of Ukraine in order to reflect them in the financial reporting, which should be considered as income derived from the operational, investment and financial activities of the bank. To recognize revenue, the bank applies a five-step analysis model: identify the contract; Identify specific commitments to be executed within the framework of the concluded agreement; determine the price of the contract; to distribute the contract price between the obligations to perform; Recognize income when (or to the extent that) an obligation is fulfilled. The approaches of different scholars to the interpretation of the concept of "bank revenues" were considered, which allowed them to be viewed from two points of view: as a cumulative result from the implementation of various types of transactions by the bank and from changes in the balance sheet of the asset and liability. The main tasks of the bank's revenues are as follows: the bulk of the bank's revenues are directed to cover the costs associated with banking activities, thus ensuring the self-sustainment of bank operations and part of the bank's income forms the basis for the formation of net profits, due to which funds are formed and the reserves needed to reduce the risks and self-financing of the bank's development in the long run. A number of classification attributes of the bank's income are allocated: interest income, commission income, income from trading operations, other bank and non-bank operating revenues.

It should be noted that bank revenues are exposed to a wide range of different factors, both external and those that the bank can exercise some influence (internal). The banking institution is obliged to take into account, as a minimum, those factors on which the basic structural elements depend: interest, commission income and result from trading operations.

Ключові слова: *аналіз; банк; процентний дохід; комісійний дохід; дохід від торговельних операцій; інші банківські доходи; небанківські операційні доходи; прибуток.*

Key words: *analysis; bank; interest income; commission income; trading income; other bank revenues; non-bank operating income; profit.*

Постановка проблеми. Зростання доходів банку є одним із найважливіших факторів у підтримці фінансової стійкості банківської установи, оскільки саме вони прямо впливають на її прибутковість та слугують джерелом поповнення власного капіталу. Одним із факторів, що здійснюють вагомий вплив на розмір прибутку банку від усіх напрямів діяльності банку, виступає розмір доходів, що банк отримує в процесі здійснення своєї діяльності. Доходи банку виступають базою для розвитку діяльності банківської установи та забезпечують реалізацію таких основних завдань: основна частина доходів банку спрямовується на покриття витрат, які пов'язані з банківською діяльністю, таким чином забезпечуючи самокупність операцій банку; частина доходів банку становить основу для формування прибутку, за рахунок чого формуються фонди та резерви, необхідні для зниження можливих ризиків та самофінансування розвитку банку в довгостроковій перспективі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем аналізу банківської установи, зокрема доходів присвячені праці таких вчених та фахівців: І. М. Парасій-Вергуненко [7], Криклій О. А. [6], А. М. Герасимович [2], О. Я. Стойко [9] досліджували банківську діяльність загалом, О. П. Зоря [4,5], Л. П. Снігурська [8] – облік та аналіз доходів і витрат комерційних банків. Високо оцінюючи вклад вітчизняних авторів, слід наголосити на об'єктивній необхідності подальшого поглиблення теоретичних досліджень і практичних розробок, щодо визначення та класифікації доходів банківської установи.

Формулювання цілей статті. Метою статті є розгляд основних підходів щодо визначення та класифікації доходів банківської установи.

Виклад основного матеріалу. Стаття 2 Закону «Про банки і банківську діяльність» визначає, банк - юридична особа, яка на підставі банківської ліцензії має виключне право надавати банківські послуги, відомості про яку внесені до Державного реєстру банків.

Банк має право надавати банківські та інші фінансові послуги (крім послуг у сфері страхування), а також здійснювати іншу діяльність, як у національній, так і в іноземній валюті.

Банк має право здійснювати банківську діяльність на підставі банківської ліцензії шляхом надання банківських послуг.

До банківських послуг належать:

- залучення у вклади (депозити) коштів та банківських металів від необмеженого кола юридичних і фізичних осіб;

- відкриття та ведення поточних (кореспондентських) рахунків клієнтів, у тому числі у банківських металах, та рахунків умовного зберігання (ескроу);
- розміщення залучених у вклади (депозити), у тому числі на поточні рахунки, коштів та банківських металів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик.

Банківські послуги дозволяється надавати виключно банку.

Банк, крім надання фінансових послуг, має право здійснювати також діяльність щодо: інвестицій; випуску власних цінних паперів; випуску, розповсюдження та проведення лотерей; зберігання цінностей (у тому числі щодо обліку і зберігання цінних паперів та інших коштовностей, конфіскованих (заарештованих) на користь держави та/або визнаних безхазяйними) або надання в майновий найм (оренду) індивідуального банківського сейфа; інкасації коштів та перевезення валютних цінностей; ведення реєстрів власників іменних цінних паперів (крім власних акцій); надання консультаційних та інформаційних послуг щодо банківських та інших фінансових послуг.

Доходи, які визнані банком, від здійснення банківської діяльності згідно із Законом України «Про банки і банківську діяльність» та від іншої діяльності, що здійснюється відповідно до законодавства України, з метою відображення їх у фінансовій звітності слід розглядати як доходи і витрати, отримані в результаті операційної, інвестиційної та фінансової діяльності банку.

Банк визнає доходи за одноразовими послугами [наприклад, комісії за здійснений обмін валют, надання (отримання) консультацій] без відображення за рахунками нарахованих доходів (витрат), якщо кошти отримані (сплачені) у звітному періоді, у якому послуги фактично надаються (отримуються).

Дохід - збільшення економічних вигід протягом звітного періоду у формі надходжень чи поліпшення активів або зменшення зобов'язань, результатом чого є збільшення власного капіталу, за винятком збільшення, пов'язаного з внесками учасників.

Банк для визнання доходу застосовує п'яти крокову модель аналізу: ідентифікувати договір; ідентифікувати окремі зобов'язання до виконання в межах укладеного договору; визначити ціну договору; розподілити ціну договору між зобов'язаннями до виконання; визнати дохід, коли (або в міру того, як) виконується зобов'язання до виконання.

Доходи банку виступають базою для розвитку діяльності банківської установи та забезпечують реалізацію таких основних завдань:

1) основна частина доходів банку спрямовуються на покриття витрат, які пов'язані з банківською діяльністю, таким чином забезпечуючи самоокупність операцій банку;

2) частина доходів банку становить основу для формування чистого прибутку, за рахунок чого формуються фонди та резерви, необхідні для зниження можливих ризиків та самофінансування розвитку банку в довгостроковій перспективі.

Підходи різних науковців щодо тлумачення поняття «доходи банку», деякі з яких наведені в таблиці 1.

Таблиця 1.
Визначення поняття «доходи банку» з точки зору різних авторів

№	Автор	Визначення
1.	В.С.Стельмах	Доходи банку – це «сукупний дохід від усієї активної діяльності банківської установи»
2.	О.Я.Стойко	Доходи банку – «загальна сума коштів, отриманих банком від здійснення активних операцій. До них відносять: отримані відсотки, доходи і комісія від надання послуг, доходи від операцій з цінними паперами, валютою, золотом та інші доходи»
3.	А.М.Герасимович	Доходи банку – це «зростання економічних вигід протягом періоду, що аналізується, в результаті реалізації банківського продукту та іншої діяльності банку у вигляді збільшення активів або зменшення зобов'язань»
4.	О.А.Криклій	Доход банку – «кошти, які надійшли в розпорядження банку в результаті його діяльності»
5.	І.М.Парасій-Вергуненко	«Доходи банку – це збільшення економічної вигоди за сукупністю господарських операцій, крім операцій з реалізації додаткової кількості акцій банку, які ведуть до: 1) збільшення суми активів банківської установи без відповідного збільшення суми її зобов'язань; 2) зменшення суми зобов'язань банківської установи без відповідного зменшення суми її активів»

Отже, на основі визначень, наведених в даній таблиці, можна говорити про те, що доходи банків розглядаються з двох точок зору: як сукупний результат від здійснення банком різного виду операцій та від змін в балансі активу та пасиву.

У літературі існують різні думки з приводу класифікації доходів. Вивчивши літературні джерела, представляється доцільним виділити ряд класифікаційних ознак. Дохід банку включає процентний дохід, комісійний дохід, дохід від торговельних операцій, інші банківські та небанківські операційні доходи.

Процентний дохід складається з доходів за коштами, розміщеними в інших банках, кредитами суб'єктам господарської діяльності і фізичним особам, іншими кредитами та доходу за цінними паперами, одержаного у вигляді відсотків.

Процентний дохід – операційний дохід, який банк отримує від використання грошових коштів, їх еквівалентів чи сум у вигляді заборгованості банку, обсяги яких розраховуються пропорційно часу та сумі активів. До них входять доходи від розміщення коштів в інших банках, плата за кредит, наданий суб'єктам господарювання й фізичним особам, інших видів кредиту та від доходу з інвестиційних цінних паперів.

Умови нарахування та сплати доходів (дата нарахування, термін сплати за обумовлений період, метод визначення умовної кількості днів, період розрахунку тощо), а також неустойки в разі порушення боржником зобов'язання визначаються договором між банком і контрагентом згідно з вимогами законодавства України, у тому числі нормативно-правових актів Національного банку України.

Розрахунковий період для нарахування процентних доходів визначається договором відповідно до вимог законодавства України.

Для обрахування процентних доходів застосовуються такі методи визначення кількості днів:

- метод «факт/факт» - передбачає, що для розрахунку використовується фактична кількість днів у місяці та році;

- метод «факт/360» – передбачає, що для розрахунку використовується фактична кількість днів у місяці, але умовно в році 360 днів;

- метод «30/360» – передбачає, що для розрахунку використовується умовна кількість днів у році – 360, у місяці – 30.

Комісійний дохід утворюється внаслідок розрахунково-касового та кредитного обслуговування банків і інших клієнтів як результат операцій на фондовому та валютному ринках, які не спричиняють отримання доходу і стосуються, перш за все, купівлі-продажу цінних паперів та іноземної валюти за дорученням інших банків або клієнтів.

Комісійний дохід – операційний дохід від надання послуг, сума якого розраховується пропорційно до суми активу чи зобов'язання та не є фіксованою. Комісійні доходи виникають практично за всіма послугами банку, що надаються клієнтам. Вони включають доходи від розрахунково-касового обслуговування клієнтів та банків, доходи від проведення операцій з цінними паперами, доходи від кредитного обслуговування, за операціями на ринку банківських металів і валютному ринку, надходження від довірчого обслуговування банків і клієнтів, доходи за позабалансовими операціями, доходи за операціями з філіями.

Дохід від торговельних операцій є наслідком торгівлі цінними паперами, іноземною валютою та іншими фінансовими інструментами, що здійснюється з ініціативи банку і не є виконанням доручень клієнтів.

Результат від торговельних операцій становить собою спекулятивний вид доходу, що включає надходження від здійснення торгівлі цінними паперами, іноземною валютою й іншими фінансовими інструментами, які здійснює банк самостійно не за дорученням клієнтів.

До інших банківських операційних доходів належить дивідендний дохід, дохід від оперативного лізингу, штрафи та пені, отримані за банківськими операціями.

Таким чином, доходи банку піддаються впливу широкого спектру різних чинників, як зовнішніх, так і тих, на які банк може здійснювати певний вплив (внутрішніх). Банківська установа зобов'язана враховувати як мінімум ті фактори, від яких залежать базові структурні елементи: процентний, комісійний дохід та результат від проведення торговельних операцій.

Отже, доходи банку – багатогранний показник, що становить собою суму всіх доходів від проведення усіх видів банківської та небанківської діяльності. Визначення структури доходів відбувається від завдань органів управління банку та мета аналізу, що проводиться.

Список літератури.

1. Закон України «Про банки і банківську діяльність» № 2121-III від 07.12.2000 (Редакція станом на 09.02.2019) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.

2. Аналіз банківської діяльності [Текст]: Підручник / [А. М. Герасимович; М. Д. Алексеєнко; І. М. Парасій-Вергуненко та ін.]; За ред. А. М. Герасимовича. – Вид. 2-ге, без змін. – К.: КНЕУ, 2006. – 600 с. - ISBN 966 –574 – 567 – 0.

3. Енциклопедія банківської справи України [Текст] : енциклопедія / за ред.. В.С.Стельмаха – К.: Молодь, Ін Юре, 2001. – 680 с.

4. Зоря О. П. Методологічні засади формування інформації про доходи, витрати, фінансові результати звітних сегментів та її розкриття у фінансовій звітності банківської установи [Текст] / О. П. Зоря, М. В. Зуєва // Науково-практичний журнал Інвестиції: практика та досвід – Київ. – 2018. – № 15.– С. 29 – 32.

5. Зоря О. П. Особливості обліку та аналізу процентних та комісійних доходів банку / О. П. Зоря, С. О. Чепка // "Ефективна економіка". – 2013.– № 9 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2363>

6. Криклій О. А. Управління прибутком банку [Текст]: монографія / Криклій, О. А., Маслак Н.Г. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2008. – 136 с.

7. Парасій-Вергуненко І.М. Аналіз банківської діяльності [Текст]: навч.-метод. посібник. для самост.вивч.дисц. / І.М. Парасій-Вергуненко. – К.:КНЕУ, 2003.– 347.

8. Снігурська Л.П. Облік і аналіз доходів і витрат комерційного банку: Дис. канд. екон. наук: 08.06.04 / Л.П. Снігурська; Київський національний економічний ун-т. – К., 2003. – 282 с.

9. Стойко О. Я. Банківські операції [Текст] : навч. посіб. / О.Я. Стойко. – К.: Економіка, 2004. – 456 с.

References.

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2019), The Law of Ukraine "On Banks and Banking" No. 2121-III of December 7, 2000 (Revised as of 02.09.2019), available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14> (Accessed 01 July 2019).
2. Herasymovych, A. M. Alekseienco, M. D. Parasii-Verhunencko, I. M. and others (2006), *Analiz bankivskoi diialnosti* [Banking Analysis], 2nd ed., KNEU, Kyiv, Ukraine, P. 600, ISBN 966 –574 – 567 – 0.
3. Stelmakh, V.S. (2001), *Entsyklopediia bankivskoi spravy Ukrainy* [Encyclopedia of banking of Ukraine], Molod, In Yure, Kyiv, Ukraine, P. 680.
4. Zoria, O. P. and Zuieva, M. V. (2018), "Methodological forms of information on income, costs and financial results of reporting segments and its disclosure in financial statements of banking institution", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 15, pp. 29 – 32, available at: <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=6218&i=5> (Accessed 01 July 2019).
5. Zoria, O. P. and Chepka, S. O. (2013), "Features of accounting and analysis of interest and commission income of the bank", *Efektivna ekonomika*, vol. 9 // [Online], available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2363> (Accessed 01 July 2019).
6. Kryklii, O. A. and Maslak, N.H. (2008), *Upravlinnia prybutkom banku* [Bank Profit Management], DVNZ «UABS NBU», Sumy, Ukraine, P. 136.
7. Parasii-Verhunencko, I.M. (2003), *Analiz bankivskoi diialnosti* [Banking Analysis], KNEU, Kyiv, Ukraine, P.347.
8. Snihurska, L.P. (2003), "Accounting and analysis of income and expenses of a commercial bank", Abstract of Ph.D. dissertation, 08.06.04, Kyivskiy natsionalnyi ekonomichnyi un-t., Kyiv, Ukraine, P.282.
9. Stoiko, O. Ya. (2004), *Bankivski operatsii* [Bank operations], Ekonomika, Kyiv, Ukraine, P.456.

Стаття надійшла до редакції 02.07.2019 р.